

Староукраїнська лексикографія / В. В. Німчук // Українська мова. Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський (співголов.), О. О. Тараненко (співголов.), М. П. Зяблюк та ін. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : Вид-во "Укр. енцикл." ім. М. П. Бажана, 2004. – С. 296–297.

7. Німчук В. В. Староукраїнська лексикографія в її зв'язках з російською та білоруською : [текст] / В. В. Німчук ; АН УРСР, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – К. : Наукова думка, 1980. – 304 с.

8. Паламарчук Л. С. Тлумачний словник української мови в колі слов'янських словників цього типу : доповідь на VII Міжнародному з'їзді славистів / Л. С. Паламарчук. – К. : Наукова думка, 1973. – 20 с.

9. Словник української мови : в 4-х томах / за ред. Б. Грінченка. – К. : Киевская Старина, 1907. – Т. 1. – 496 с.

10. Словник української мови в 20-ти томах / за ред. В. М. Русанівського ; НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. – К. : Наукова думка, 2010. – Т. 1 : А–Б. – 912 с.

11. Словник української мови в 20-ти томах / за ред. В. М. Русанівського ; НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. – К. : Наукова думка, 2012. – Т. 2 : В–ВІДСРІБЛИТИСЯ. – 976 с.

12. Словник української мови в 20-ти томах / за ред. В. М. Русанівського ; НАН України, Український мовно-інформаційний фонд. – К. : Наукова думка, 2012. – Т. 3: ВІДСТАВАННЯ–ГУРАЛЬНЯ. – 1119 с.

13. Словник української мови у 11 томах. – К. : Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1 : А–В. – 827 с.

Сизонов Д.Ю., к. філол. н.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

ДЕРИВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АНТОНІМІЇ В АКТИВНИХ СЕМАНТИЧНИХ ПРОЦЕСАХ СУЧАСНОЇ МЕДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті в медіалінгвістичному контексті досліджено дериваційний потенціал антонімії в активних семантичних процесах сучасної медичної термінології. Зроблено аналіз функціональної антонімії за типами протиставлення – градуальні, комплементарні, векторні та координатні, що реалізуються в сучасних медіаресурсах.

Ключові слова: термін, термінознавство, функціональна антонімія, медіалінгвістика, мова ЗМІ.

В статье в медиалингвистическом контексте исследован деривационный потенциал антонимии в контексте активных семантических процессов в современной медицинской терминологии.

Проанализирована антонимия по типам оппозиции – градуальные, комплементарные, векторные и координатные, которые функционируют в современных медиаресурсах.

Ключевые слова: термин, терминоведение, функциональная антонимия, медиалингвистика, язык СМИ.

In the article antonymy derivative potential in active semantic processes of modern medical terminology is investigated in the context of mediallynguistics. The analysis of functional antonymy by type of opposition – graduals, complementares, vectors and coordinates, implemented in modern media.

Keywords: term, terminology, functional antonymy, mediallynguistic, mass-media.

Функціональне дослідження термінології в мас-медіа передбачає дослідницьку орієнтацію на з'ясування її комунікативної ролі з урахуванням набутих конотативних нашарувань. Глибинне пізнання мови як засобу специфічного оформлення думки та інтелектуалізації літературної мови й нації в цілому спирається в такій постановці питання на розуміння функцій окремих одиниць, зокрема антонімій. Термінологія, як уже зазначалося, – найбільш чутлива до зовнішніх впливів частина лексики, а отже в ній "найсильніше виявляється вплив суспільства на мовну свідомість" [Шевченко 2001, 56], зокрема й до генетично властивої свідомості характеристики – здатності до зіставлень.

Питання наявності функціональної антонімій в медійній медичній термінології вирішується в мовознавстві неоднозначно. Це пов'язано, насамперед, з точністю опозицій термінів у системі наукового стилю та умов розвитку в них нового якісного значення, зокрема на рівні метафоричності, коли йдеться про мас-медіа. Для медичної термінології в ЗМІ характерна наявність певної відтворюваної групи термінів, пов'язаних антонімічними відношеннями, що формуються стилем [Язык и стиль 2007]. Терміни-антоніми у ЗМІ відзначаються цілком визначеними парадигмальними властивостями: фронтальною протилежністю, розрізненням за диференційною ознакою, граничністю значень та ін. Зауважимо й на конотаціях, часто модельованих автором свідомо.

За нашими спостереженнями та зібраним фактичним матеріалом [Сизонов 2012], функціональна антонимія медичних термінів регулярно виявляється у:

1) назвах збудників хвороб: вірус – антивірус: *Вірус, що закрився до політичної системи України, не вийде досі, доки не зміниться Закон про вибори* [Н, 18.05.2008]. *Реформи Тигіпка діють як антивірус на хвороби економіки* [Глав, 17.06.2011]; **негативний вірус – позитивний вірус:** *Негативним вірусом для Президента є початок справи проти Луценка* [УП, 11.02.2011]. *Хіба "Юліна тисяча" не була позитивним вірусом у загальній системі фінансових хвороб України?* [РБК, 19.08.2008]; **інфекція – антиінфекція:** *Огіркова інфекція добралась до кордонів Єгипту* [Н, 08.06.2011]. *Пропаганда огіркової антиінфекції призвела до десятки отруєних та кількох жертв* [Глав, 20.06.2011] та ін.;

2) назвах хвороб: мініхвороба зростання – максіхвороба зростання: *Криза Греція – звичайна мініхвороба зростання, помножена на несприятливу цінову кон'юктуру та масову державну реформацію* [УП, 21.06.2011]. *Максіхвороба зростання, або Цінники по-білоруськи* [РБК, 19.05.2011]; **хвороба самотності – драйвова хвороба:** *Музика "Джаз-Коктебейлю" виліковує від хвороб самотності та відчаю* [У, 18.09.2009]. *Драйвова хвороба зовсім не в позитив сучасній молоді* [Т, 19.07.2009] та ін.;

3) назвах ліків і процесів, пов'язаних із використанням ліків: вакцина – вакцина-вбивця: *Довгоочікувану вакцину від корі привезли в Україні два дні тому* [Г, 12.07.2008]. *Вакцину-вбивцю знову намагатимуться привести цьогоріч до України* [У, 09.11.2011]; **ін'єкція політична – ін'єкція аполітична:** *Політичну ін'єкцію політикам робити в передвиборчу кампанію звична річ* [УП, 17.05.2009]. *Ця аполітична ін'єкція вже не спрацьовує в українському соціумі* [Н, 17.08.2009] та ін.;

4) процесів, пов'язаних із лікуванням: культ. захворювання – виліковування: *Це не захворювання нервової системи, це захворювання всього культурного простору України* [Глав, із з. політолога Т. Михайлика, 10.04.2008]. *Музика "Джаз-Коктебейлю" – виліковування від хвороб самотності та відчаю* [У, 18.09.2009]; **виліковний – невиліковний, хворий, "больний":** *Ця політхвороба, виявляється, є виліковною і головними ліками залишається підтримка електорату* [РБК, 09.10.2007]. *Якщо в Ющенко патологічна, невиліковна ненависть до вчорашньої вірної соратниці чи комплекс усвідомлення своєї політичної неконкурентоздатності поруч з нею, то навіщо ж було проявляти малодушну безпринципність і створювати з нею коаліцію, вносити її кандидатуру на посаду прем'єра?* [УП, із з. народ. депутата

В. Яворівського, 12.03.2010]. *Хворий депутат розбив не тільки президію, а й розтропив кілька мікрофонів – заява Литвина {...}* [Кр, № 66, 08.04.2011]. *Цю владу краще, ніж "хворою" назвати неможна* [УП, із з. О. Тягнибока, 13.06.2010] та ін.

Для характеристики семантичних відношень між медичними термінами-антонімами у ЗМІ найбільш продуктивною виявляється традиційна в сучасній лінгвістиці класифікація антонімів за типами протиставлення:

1) градуальні – позначають два діаметрально протилежні поняття певного родового поняття, яке характеризується властивістю ступеневого зростання й між крайніми виявами якого можливі проміжні ланки (так звані – контратипи). Наприклад, *політ. вірус – вірус смертельний (політичний вірус, вірус тоталітаризму є контратипами): Щеплення проти вірусу соціальної несправедливості в Україні не існує* [Г, 30.01.2009]. *Політичний вірус Табачника починає знищувати національну освіту* [Н, 17.06.2010]. *Для нас найскладніший вірус – це вірус тоталітаризму, який пропагують комуністи і регіонали* [РС, 10.05.2010]. *Про смертельний вірус столичної влади заговорили всі політичні фракції Київради {...}* [Г, 18.06.2007] та ін.;

2) комплементарні – позначають два взаємодоповнювальні видові поняття, що разом становлять певне родове поняття, без проміжних ланок. Наприклад, *політ. вагітність – викидень: Масову політичну вагітність зафіксували журналісти у Київраді* [У, 21.12.2008]. *Викидень політичної системи – так охрестили мас-медійники новий закон про вибори, проголосований поспіхом у Раді* [Г, 14.07.2008]; *мед. голос – німота: Голос Сашка у перехідному віці почав ламатися та суттєво змінюється* [У, 06.06.2009] *Німота та віра у власні сили цієї дитини вражають* [Е, 17.10.2011] та ін.;

3) векторні – позначають дві протилежно спрямовані або взаємозворотні явища, напрями, відношення, дії, ознаки та ін. Наприклад, *політ. динамізм – адинамія: Тепер Тимошенко зі своєю правдою та динамізмом відсиджується у Лук'янівському СІЗО* [РБК, 11.10.2011]. *Адинамія ЮВ (Ю. Тимошенко – Д.С.) значно зменшилась: тепер вона знову бореться з несправедливістю* [У, 04.09.2011]; *мед. "вакцинальніки" – "антивакцинальніки": "Вакцинальніки" знову взяли за масову вакцинацію населення* [Глав, 27.11.2009]. *"Антивакцинальніки" вимагають припинення небезпечного щеплення* [У, 19.09.2009] та ін.;

4) координатні – позначають дві протилежні точки певного часового або просторового відрізка. Наприклад, *політ. здоровий – хворий: Здоровий політик ніколи не зраджує свого виборця* [РБК, 12.07.2008]. *Хворі депутати зовсім не думають про свій електорат* [Н, 17.04.2007] та ін.

Досліджений нами матеріал дозволяє стверджувати, що у структурному плані функціональні терміни-антоніми типово виявляються як конструкції:

1) термін – термін: хворий – здоровий: *Хворий, але гордий, він прийшов у цей день на роботу* [Е, 11.08.2011]. *І він почуває себе абсолютно здоровою людиною* [Н, 19.06.2009]; **схудлий – повний:** *Схудлий хлопець намагався набрати протягом десяти років і марно* [Г, 11.04.2009]. *Повним Сергій прийшов у шоу ("Зважені та щасливі" – Д.С.), а уходить з високо піднятою головою* [Т, 13.12.2011]; **політ. агресія – спокій:** *Тоталітарна агресія і досі нагадує про себе в столичному метро* [РБК, 17.06.2011]. *Комуністичний спокій прийде лише за умов не входження в Раду КПУ* [УП, із з. народ. депутата Р. Зварича, 17.06.2008] та ін.

2) термін – термінологічне сполучення: *політ. авітаміноз – вітамінна перенасиченість: Хіба можна об'єднатись двом абсолютно різним за ідеологією партіям (про коаліцію між НУНС і "Комуністичною партією" – Д.С.) – або це авітаміноз, можливо, навесні або це чергова "утка"* [У, із інт. народ. депутата В. Кириленка, 11.03.2010]. *Литвин натякає, що Янукович і Тимошенко переносять дату виборів через власну "вітамінну перенасиченість"* [УП, 03.04.2009] та ін.;

3) термінологічне сполучення – термінологічне сполучення: *політ. "смерть" політична – "життя" аполітичне: Політичною "смертю" може закінчитись входження С. Тігіпка до уряду Миколи Азарова* [У, із з. політолога В. Марченка, 13.09.2009]. *Аполітичне "життя" – єдиний вихід для Президента Ющенка сьогодні* [У, 16.09.2008]; **економічне здоров'я – економічна хвороба:** *Економічне здоров'я вітчизняної валюти може похитнутись* [Кор, 16.04.2010]. *Економічна хвороба білоруського рубля, схоже, невиліковна* [РБК, 17.05.2011] та ін.

Найбільш регулярними засобами вираження антонімічних відношень медичної термінології у ЗМІ є утворення комплементарних антонімів – словосполучень із означальними компонентами, мотивованими загальнолексичними антонімами. Наприклад, *внутрішня політична ін'єкція – зовнішня політична*

ін'єкція: Зробити **внутрішню політичну ін'єкцію** від корупції пропонують чиновникам депутати від Народного Руху України [У, 10.09.2007]. **Зовнішня політична ін'єкція** від економічного дефолту триває в прибалтійських країнах [УП, 11.10.2009] та ін.

Частотними у функціональній антонімії мас-медіа є також використання префіксів із полярним значенням або чергування наявності префікса з його відсутністю:

– ...- – **анти-**: **"вітамін"** – **"антивітамін"**: **"Вітамін"** у вигляді передвиборчих обіцянок народ вже прийняв [Глав, із інт. політолога М. Захарченка, 27.11.2009]. **"Антивітамін"** Азарова щодо стабілізації цін на сири спрацьовує, говорять політологи [У, 19.09.2009] та ін.;

– ...- – **не-**: **політ. адекватний – неадекватний**: **Адекватний** Довгий за мільйон дівкам не продається [Т, 15.07.2010]. Чому **неадекватним** вважають його (Л. Черновецького – Д.С.) та його команду /.../ [У, 17.02.2008] та ін.;

– ...- – **де-**: **генерація – дегенерація**: **Нова українська генерація** та **День Конституції {...}** [У, 28.06.2011]. В Україні формується політична **дегенерація**: зміна відбувається в ешелоні політичної влади [УП, із з. політолога В. Погребінського, 17.05.2007] та ін.;

– **міні-** – **максі-**: **політ. мініхвороба впливу – максіхвороба впливу**: **Мініхвороба впливу** ззовні продовжує "атакувати" Іран [УП, 24.06.2011]. **Максіхвороба впливу** Америки на Ірак загострюється [РС, 19.05.2011]; **екон., фінан. мініін'єкція – максіін'єкція**: **Гроші МВФ – це мініін'єкція** Європи в економіку України [5к, 19.06.2008]. **Кошти Росії в Білорусію – це максіін'єкція** проти дефолту [Н, 17.08.2011] та ін.;

– **гіпер-** – **гіпо-**: **мед. гіпервітаміноз – гіповітаміноз**: **При відсутності вітамінів восени може настати гіпервітаміноз** [Г, 15.02.2009]. **Дефіцит вітамінів в організмі – ознаки гіповітамінозу** [РБК, 17.02.2008] та ін.

Таким чином, функціональна антонімія медичних термінів є характерною особливістю текстів ЗМІ. Саме за допомогою семантичного контрасту досягається одна з основних функцій мас-медіа – вплив на реципієнта. Фронтальна протилежність та розрізнення за диференційною ознакою, що є характерною для медичних термінів-антонімів у системі мови науки, надає ще більшої експресії та модельованих конотацій, коли йдеться про функціонально іншу комунікативну сферу. У структурному плані функціональні антонімічні пари виявляються як типові конструкції,

що втілюють комунікативні антиномії в моделях "термін – термін", "термін – термінологічне сполучення", "термінологічне сполучення – термінологічне сполучення". За мотивацією рівня й обсягу протиставлення основними типами контрастності семантичних відношень між медичними термінами-антонімами у ЗМІ є градуальні, комплементарні, векторні та координатні. Саме вони й виявляють специфіку антонімії як комунікативного ресурсу мас-медіа.

1. *Сизонов Д.Ю.* Медична термінологія в українських ЗМІ : словник / За ред. Л.І. Шевченко / Д.Ю. Сизонов. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2012. – 335 с. 2. Снитко Е.С. Составные наименования в газетно-публицистической речи / Е.С. Снитко. – К., 1981.

3. *Солганик Г.Я.* Стилистика текста / Г.Я. Солганик. – М. : Флинта, Наука, 2001. – 256 с. 4. *Шевченко Л.* Інтелектуальна еволюція української літературної мови: теорія аналізу : [Монографія]. – К. : ВПЦ "Київський університет", 2001. – 498 с. 5. Язык и стиль современных средств массовой информации : [межвуз. сб. науч. тр. Всерос. кофер., посв. 80-летию проф. Н.С. Валгиной] / Отв. ред. Т.В. Маркелова. – М. : МГУП, 2007. – 476 с.

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ ДЖЕРЕЛ

5к – "5 канал" (<http://5.ua/>), Г – "Газета.ua" (<http://gazeta.ua/>); Глав – "Главпорт.net" (<http://glavport.net/>); Д – "День"; Е – "Експрес" (<http://www.expres.ua/>); Кор – Кореспондент.net; Кр – журнал "Країна"; Н – "Новинар" (<http://novynar.com.ua/>); РБК – "РБК-Україна" (<http://rbc.ua/>); РС – Радіо "Свобода"; Т – "Табло ID" (<http://tabloid.pravda.com.ua/>); ТСН – "ТСН" каналу "1+1" (<http://tsn.ua/>); У – "УНІАН" (<http://unian.net/>); УН – "Українські новини" (<http://ukranews.com/>); УП – "Українська правда" (<http://pravda.com.ua/>).

І.В. Ситдикова, к.філол.н., доц.,
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка

АНАЛІЗ ФОНОСТИЛІСТИЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

У статті досліджуються сучасні фоностилїстичні концепції.

Ключові слова: фоностилїстика, графостилїстика, фоностилї, графостилї.

В статье исследуются современные фоностилїстические концепции.